

N:o 85.

Ank. till Riksd. kansli den 3 maj 1898, kl. 2 e. m.

Utlåtande, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition, angående upphörande af den i Göteborgs och Bohus län utgående landskyld.

(I. A.)

Under återopande af bifogadt utdrag af protokoll öfver ecklesiastik-ärenden för den 31 december 1897 har Kongl. Maj:t i en samma dag aflåten, till statsutskottets förberedande behandling remitterad proposition (n:o 54) föreslagit Riksdagen att för sin del besluta:

att, der landskyld till kyrka eller presterskap enligt jordeboken utginge af hemman eller lägenhet inom Göteborgs och Bohus län, egaren eller innehafvaren finge friköpa sig från skyldigheten att utgöra denna landskyld mot erläggande af ett penningebelopp, som i årlig ränta efter fyra procent afkastade en summa lika med landskylden, hvarvid, der densamma utginge in natura eller efter markegångspris, till grund för löseskillingen borde läggas mediet af de tio senast förflutna årens markegångspris, enligt Litt. A i länets markegångstaxa;

att beträffande prestelandskylden vederbörande ej måtte begagna sig af denna rättighet under nuvarande landskyldstagarnes tjänstetid, för så vidt dessa ej dertill lemnade sitt samtycke;

att löseskillingen för prestelandskylden skulle förvaltas efter samma grund, som för kyrkokassas medel vore vedertagen, med rätt för vederbörande indelningshafvare att uppbära derå belöpande ränta;

att, sedan inlösen skett, anmälan derom skulle göras hos Kongl. Maj:ts befallningshafvande för vederbörlig anteckning i jordeboken;

att, der presterskapet enligt jordeboken egde uppbära landskyld af de detsamma till boställen anslagna egendomar med derunder brukade jordar, denna landskyld skulle utan vidare ur jordeboken uteslutas;

att beträffande presterskapets landskyld af de detsamma på lön anslagna mensalhemman och af prestenkesäten inom länet Kongl. Maj:ts befallningshafvande och domkapitlet skulle tillse, att vid blifvande ny utarrendering, der så ej redan skett, berörda landskyld upphörde att utgå; samt

att frågan om utgörande af landskyld till Kongl. och Hvitfeldtska stipendii-inrättningen af vissa hemman samt om denna landskylds upphörande måtte få bero på Kongl. Maj:ts pröfning och afgörande.

Af ofvan omförmälda statsrådsprotokoll inhemtas, att statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet vid föredragning af ifrågasvarande ärende till början erinrat, hurusom Riksdagen i skrifvelse den den 6 maj 1891 uttalat den åsigt, att de uråldriga skatteförhållandena inom vårt land, så vidt möjligt, borde ordnas, och att detta borde ske vare sig oegentligheter i skatteväsendet berörde större eller mindre delar af landet. I öfverensstämmelse med denna uppfattning hade Riksdagen ansett önskvärdt, att den under benämningen landskyld inom vissa delar af Göteborgs och Bohus län utgående skatt, som vore en qvarlefva af föråldrade skatteformer, måtte kunna försvinna, och hade Riksdagen, som förestält sig, att allt för stora hinder icke borde möta för denna skattefrågas ordnande på ett med billighet och rättvisa öfverensstämmande sätt, äfvensom att Kongl. Maj:t, efter en i sådant syfte verkställd utredning, skulle finna anledning framställa förslag i ämnet, på grund häraf anhållit, att Kongl. Maj:t täcktes låta verkställa utredning, om och under hvilka vilkor den inom Göteborgs och Bohus län under benämningen landskyld utgående skatt måtte kunna upphöra att utgå samt derefter till Riksdagen afgifva det förslag, hvartill förhållandena ansåges föranleda.

Sedan Kongl. Maj:t i remiss den 5 juni 1891 anbefalt Kongl. Maj:ts och rikets kammarkollegium att, efter vederbörandes hörande, till Kongl. Maj:t inkomma med utlåtande i detta ärende, hade kammarkollegium dels satt de kyrkor och presterskap, som vore berättigade till åtnjutande af landskyld, samt öfrige, hvilkas rätt kunde anses vara af den föreliggande frågan beroende, i tillfälle att deruti sig yttra, ehuru endast ett fåtal häraf sig begagnat, dels ock infordrat yttranden af vederbörande uppborðsförvaltningar äfvensom utlåtanden af domkapitlet

i Göteborg och Kongl. Maj:ts befallningshafvande i länet; och hade kollegium den 21 december 1894 afgifvit eget utlåtande i ärendet.

Departementschefen hade derefter lemnat en redogörelse för resultatet af den nu ävägabragta utredningen.

Dervid mötte först frågorna: om hvad med landskyld vore att förstå, dess storlek, sättet för dess utgående och hvilka rätten att uppbära densamma tillkommit och tillkomme.

Enligt den i Bohuslän vid tiden för detta landskaps förening med Sverige ännu gällande 1604 års norska lag såväl som enligt äldre lagstiftning hade i allmänhet med landskyld förståtts den afgäld, som brukare af annans jord hade att årligen erlægga till jordens egare eller den s. k. jorddrotten. Och hade vid sådant förhållande rätten att uppbära landskylden af ett hemman eller en lägenhet ursprungligen varit förbunden med eganderätt till en deremot svarande lott i den landskyldspligtiga egendomen.

Ursprungligen hade landskyldens storlek varit beroende på öfverenskommelse, men hade, sedan densamma blifvit grund för fördelningen af den till Konungen utgående ledingen och andra med denna jemförliga prestationer, kommit att för hvarje gård utgå med ett bestämdt belopp i penningar eller persedlar. Detta belopp hade visserligen kunnat höjas eller sänkas, men endast efter laglig värdering af sex gode män. I detta fall skulle emellertid motsvarande förändring ske jemväl i den till Konungen utgående ledingen.

Enligt samma 1604 års norska lag hade den, som för lifstid legde annans jord, att till jorddrotten erlægga ej endast berörda landskyld utan äfven: dels såsom ersättning för den medgifna brukningsrätten (bygseln) en till storleken på aftal beroende penningssumma, kallad första (eller lifstids) tagan, dels ock hvar tredje år en i bestämdt förhållande till landskylden stående afgäld, kallad tredje års tagan. Egdes gården af två eller flere personer, hade hvar och en af sin lott uppburit den derå belöpande landskylden. Bygselrätten, d. v. s. rätten att bortlega gården i dess helhet samt deraf åtnjuta första och tredje års tagan, hade enligt nämnda lag tillkommit den af delegarne, som hade största lotten i gården, eller »beste manden», om de egde lika stora andelar i densamma.

Dessa bestämmelser hade med vissa olikheter gäلت jemväl för kronans samt kyrkornas och presterskapets egendommar, då de voro till särskilda brukare upplåtna.

Under katolska tiden hade kyrkor, kloster och presterskap genom gåfvor och testamenten eller på annat sätt kommit i besittning af ett stort antal hemman, hemmansdelar och jordar. Vid reformationen hade de af dessa egendomar, som tillhörde kloster och biskopar, blifvit med landskyld och tagor indragna till kronan. Dessutom hade kronan tillagnat sig bygselrätten till kyrkornas egendomar, af hvilka kyrkorna efter denna tid i allmänhet uppburo endast landskylden. Härigenom hade eganderätten till den kyrkolandskylden motsvarande jord alltsedan reformationen ansetts tillhöra ej kyrkan utan kronan, som utöfvat bygselrätten. För det fall, att odelsjordar gifvits till kyrkan, hade varit särskildt stadgadt, att odelsmannen vore närmast att besitta dem för laglig landskyld till kyrkan efter sex gode mäns värdering, dock att jordarna arfvinge efter arfvinge skulle fästas af Konungens ombudsman, »som raader for Kircken». Efter det Bohuslän sedermera år 1658 förenats med Sverige, hade följande förändringar inträdt. Landskyld och tagor, som från egendomar inom länet utgått till kyrkor och presterskap i egentliga Norge, hade jemväl indragits till kronan. Första och tredje års tagan samt den jemte dessa i Bohuslän till jord-drotten utgående landbodalern hade i likhet med landskylden kommit att erläggas med fixa belopp, bestämda i regel efter mantalet men i vissa fall efter landskylden.

I afseende å dispositionen af landskylden vore att märka, att densamma utginge antingen till *kronan* eller *kyrkan* eller *presterskapet* samt jemväl ansetts tillkomma den s. k. *Kongl. och Hvitfeldtska stipendii-inrättningen* af två nedanangifna hemman.

Kronan tillkommande landskyld och tagor (under hvilket sistnämnda begrepp i det följande jemväl innefattades landbodalern), hade, i likhet med kronans afrad och städslor i gamla Sverige ganska snart blifvit i jordeböckerna införda. Dervid hade, hvad kronan sålunda tillkom, upptagits såsom ränta med det s. k. kronovärdet, enligt hvilket invånarne i Bohuslän efter föreningen med Sverige fått tillåtelse att lösa de i räntan ingående persedlarne. Alla dylika afgifter till kronan hade sedermera, äfven i fall af indragning från kloster, biskopar, kyrkor eller presterskap, underkastats de i Kongl. Maj:ts kungörelse den 5 juni 1885 och lagen den 2 december 1892 om afskrifning af grundskatten meddelade bestämmelser.

Departementschefen hade derefter öfvergått till redogörelse för den landskyld, som utginge till *kyrkor* och *presterskap*.

Till en början hade *kyrkor och presterskap* tillkommande landskyld samt presterskapets tagor, der de omnämndes i jordeböckerna, upptagits endast anteckningsvis vid de landskyldspligtiga egendomarna. Men sedan kammarkollegium den 21 februari 1694, till svar på åtskilliga frågepunkter angående jordebokens inrättande i Bohuslän, föreskrifvit, bland annat, att presternas landskyld och städslor af deras mensallielägenheter, hvilka dittills årligen upptagits och afförts i räkenskaperna, skulle i jordeboken införas, hade berörda landskyld och tagor i likhet med de kronan tillkommande upptagits i jordeböckerna bland kronans räntor, dock med anteckning om deras disposition. Landskylden hade dervid införts med det ofvannämnda s. k. kronovärdet. Der landskylden varit bestämd i persedlar, hade kyrkor och presterskap varit berättigade att i regel uppbära desamma in natura. Landskylden hade dock kommit att i allmänhet utgöras efter nämnda kronovärde med den förändring, som blifvit en följd af den år 1776 föreskrifna myntvaluation. Detta hade vunnit särskild bekräftelse beträffande kyrkolandskylden genom resolution den 5 oktober 1786 angående beräkningssättet vid landskyldens utgörande till bohuslänska kyrkorna samt beträffande de i prestelandskylden ingående hudar och skinn genom resolutionen den 29 september 1825, enligt hvilken Kongl. Maj:t förklarar, det vederbörande hemmansegare icke kunde förpligtas utgifva de till presterskapet anslagna hudar och skinn in natura eller för desamma erlägga högre lösen än den, hvartill dessa persedlar upptoges i jordeboken. Ett undantagsförhållande i detta afseende intoges endast af de i presterskapets landskyld ingående persedlarna malt och smör, hvilka presterskapet ansåges ega rätt att utfordra in natura, ehuru desamma, enligt hvad Kongl. Maj:ts befallningshafvande meddelat, numera i regel löstes efter markegångspris. Hvad anginge presterskapets landskyldssmör syntes ej någon särskild föreskrift i detta afseende hafva blifvit meddelad. Beträffande åter landskyldsmaltet hade Kongl. Maj:t den 9 januari 1773, sedan allmogen i Lane och Tunge härad af Sunnervikens fögderi anhållit att få lösa berörda malt efter jordebokspriset med tre daler silfvermynt tunnan, funnit sådana skäl icke vara anförda, som kunde befria allmogen från dess utgörande in natura, om icke någon särskild öfverenskommelse derutinnan kunde träffas mellan vederbörande. Vidare hade Kongl. Maj:t den 1 november 1839, med anledning af gjord ansökning, att det till presterskapet i Bohuslän utgående landskyldsmaltet i likhet med hvad genom resolutionen den 29 september 1825 stadgats rörande landskyldspersedlarna hudar och skinn, icke skulle

få utfordras in natura eller betalning därför med högre belopp än jordeboken upptoge, förklarar, att, då Kongl. Maj:t den 9 januari 1773 afslagit en likartad begäran som den ifrågavarande, samt nya skäl till bifall ej blifvit anförda, Kongl. Maj:t icke funne skäl att till berörda anhållan lemna bifall. Vid granskning af de inkomna ränteförvandlingsuträkningarna för Göteborgs och Bohus län hade kammarkollegium den 17 mars 1869 förordnat, att kyrkornas landskyld skulle efter kronovärde ingå och beräknas i hemmanens nya räntor, men att den preterskapet anslagna landskyld, som i landsboksräkenskaperna dittills redovisats såsom utgående efter kronovärde, ehuru åtminstone en del prester vore berättigade erhålla landskyldsmaltet in natura eller efter markegångspris, skulle frånskiljas jordeboksräntan och ej beräknas till ny ränta utan antecknas i blifvande jordebok inom kolumn. På grund häraf hade i de år 1871 upprättade förteckningar öfver de till statsverket mot ersättning af statsmedel indragna ränte- och tiondeanslag väl upptagits kyrkornas landskyld jemte presterskapets tagor, hvilka senare jemväl ingått och beräknats i hemmanens nya räntor, men ej presterskapets landskyld. Detta hade i hvad anginge kyrkornas landskyld emellertid berott på en missuppfattning. Kyrkolandskylden utgjorde nemligen icke någon af kronan på kyrkorna öfverlåten rättighet. Således borde den icke heller med kronans räntor sammanföras. Densamma hade ock, jemlikt kammarkollegii beslut den 21 september 1882, i likhet med presterskapets förts inom kolumn i den af kollegium den 21 derpåföljde december fastställda jordeboken för länet, att till kyrkorna såsom före år 1871 utgöras. I följd häraf hade ock kollegium sistnämnda dag jemväl förordnat, att denna landskyld skulle uteslutas från ofvanberörda förteckningar öfver de år 1871 till statsverket indragna ränte- och tiondeanslag. Till följd häraf erlades landskylden fortfarande allmänt af de landskyldspligtiga egenomarna omedelbart till kyrkor och presterskap. De enda undantag härifrån, som af kammarkollegium angåfves, utgjorde länsmansboställena n:o 1 $\frac{3}{4}$ mantal Skålldal Mellangården i Solberga socken med landskyld till Solberga kyrka af 12 öre och n:o 1 ett mantal Nedre Hällesäter i Krogstads socken med landskyld till Krogstads kyrka af en krona 50 öre äfvensom de för statsverkets räkning utarrenderade hemmanen n:o 1 ett mantal Tronnum Mellangård i Torsby socken med landskyld till Torsby kyrka af 6 öre och n:o 1 ett mantal Kragenäs i Tanums socken med landskyld till Tanums kyrka af 75 öre. För dessa fyra landskyldsbelopp utbetalades på grund af särskilda med nämnda hemmans grundskatter vidtagna åtgärder, äfven efter det kolle-

gium den 21 december 1882 förordnat, att kyrkolandskylden skulle uteslutas från förteckningarna öfver de till statsverket indragna ränteanslag, ersättning till vederbörande kyrkor af statsmedel. Så väl kyrko- som prestelandskylden vore för ett stort antal hemman bestämd i penningar, för andra åter, särskildt inom Norr- och Sunnervikens fögderi, i persedlar. Der landskylden vore bestämd i persedlar, hade dessa i allmänhet upptagits i nya jordeboken, dervid för kyrkolandskylden tillika angifvits kronovärdet (t. ex. 6 kubikfot 3 kannor malt utginge med en krona 50 öre), hvaremot för de i prestelandskylden ingående persedlar, endast undantagsvis angifvits det värde, hvarefter de löstes äfven der detta ostridigt skedde efter kronovärde. Om det presterskapet tillkommande landskyldsmaltet och -smöret uppskattades efter 1894 års markegångspris, utgörande för en kubikfot malt en krona 96 öre och för ett skålpund smör 68 öre, samt öfriga i prestelandskylden ingående persedlar omsattes efter kronovärdet, utgörande för fem skålpund ål 6 sk. b:co, en bock 16 sk. b:co, ett lam 12 sk. b:co, ett skinn 2 sk. b:co, en hud 24 sk. b:co ett höns 2 sk. b:co, en gås 6 sk. b:co, 3,15 kubikfot salt 24 sk. b:co, en tunna makril 3 rdr b:co, 1,575 kubikfot korn 12 sk. b:co, samt 1,05 kubikfot råg 8 sk. b:co, belöpte sig, enligt kammarkollegii utlåtande bifogade, efter 1881 års jordebok fögderivis uppgjorda förteckningar, prestelandskylden för länet till ett belopp af 2,407 kronor 28 öre och kyrkolandskylden till 261 kronor 82 öre eller tillsammans 2,669 kronor 10 öre.

Kyrko- och prestelandskylden utginge ej endast af hemman och lägenheter inom den socken eller det pastorat, hvars kyrka och presterskap vore berättigade uppbära landskyld, utan äfven af egendomar, belägna inom andra socknar, till och med i andra fögderier. Af de landskyldspflichtiga egendomarna, 665 till antalet, utgjorde 323 i landskyld 25 öre eller derunder samt 17 endast 1 öre. Det högsta beloppet af kyrkolandskylden vore 41 kronor 9 öre och tillkomme Tanums, det lägsta är 3 öre och tillkomme Hee kyrka. Af prestelandskylden uppbures det högsta beloppet 517 kronor 54 öre af presterskapet i Skee, det lägsta 4 öre af presterskapet i Kareby pastorat. Enligt jordeboken skulle presterskapets landskyld tillfalla vederbörande kyrkoherde, med undantag endast för i kammarkollegii utlåtande uppräknade två enkesäten och två under ett dylikt enkesäte hörande jordlägenheter, hvilkas landskyld angifvits tillkomma kyrkoherdeenkan eller boställshafvaren. Härvid vore följande att erinra. Af konung Fredrik III hade den 29 augusti 1648 förordnats, att prestenkorna i Norge i

deras enkesäte skulle hafva af prestebolens jordar den bästa näst den presten sjelf innehade, »qvitt och frij uden all anden besvering». Denna prestenkesätens förmån af frihet från utlagor hade dock sedermera genom kongl. stadfästelserna den 11 augusti 1756 och den 30 september 1761 bekräftats. Vidare hade Kongl. Maj:t uti bref af den 6 december 1782 förklaradt, att prestenkor borde innehafva sina enkesäten med lika rätt som kyrkoherdarne de dem anslagna boställen förvaltade, utan att för dem behöfva erlägga annan ränta än den, som tilläfventyrs kunde vara indelt på militien. Med anledning af allt hvad sålunda härutinnan förekommit hade kammarkollegium i ett enstaka mål genom utslag den 29 februari 1816 befriat en prestenka såsom innehafvare af ett prestenkesäte från erläggande af landskyld för berörda enkesäte till vederbörande kyrkoherde. Af detta kollegii utslag, som funnes åberopadt i 1825 års jordebok vid åtskilliga prestenkesäten, framginge, att prestelandskylden ej endast af de fyra ofvannämnda egendomarna utan af samtliga prestenkesäten, den tid desamma innehades af kyrkoherdeenka, skulle, så vidt densamma borde utgå, tillfalla denna och ej, såsom jordeboken angåfve, kyrkoherden i pastoratet. Då emellertid såväl prestenkesäten som mensalhemman i Göteborgs och Bohus län numera jemlikt brefven den 11 juli 1862 och den 9 september 1873 skulle vid inträffande ledighet genom Kongl. Maj:ts befallningshafvandes och domkapitlets försorg för indelningshafvarens räkning upplåtas på arrende i enlighet med föreskrifterna i kongl. brefvet den 12 november 1858 angående utarrendering af presterskapets annex- och mensalhemman i Skåne, Halland och Blekinge, kunde det sättas i fråga, huruvida af dessa egendomar jemte arrende landskyld borde utgå till indelningshafvaren. De löneregleringsresolutioner, som faststälts för de pastorat inom länet, i hvilka landskyld utginge till presterskapet, innehöllo samtliga bestämmelser, som tryggade vederbörande kyrkoherdar vid rätten att uppbära dem anslagen landskyld, med undantag af de för Uddevalla, Näsinge och Bogenäs pastorat. Inom Uddevalla pastorat utginge dock landskyld till presterskapet endast af prestenkesätet n:o 1 $\frac{1}{2}$ mantal Orreqvisla i Lane Ryrs socken. Kyrkoherden i Näsinge pastorat hade hos Kongl. Maj:t anhållit, att, då resolutionen den 17 juli 1868 angående lönereglering för kyrkoherden i nämnda pastorat icke innehölle bestämmelse om den landskyld, som till kyrkoherden derstädes af ålder utgått från uppgifna hemman, Kongl. Maj:t måtte meddela sådan förklaring af nämnda resolution, att berörda landskyld finge uppbäras i sammanhang med öfriga från församlingarna till presterskapet derstädes utgående löneförmåner. Kongl. Maj:t hade

emellertid genom beslut den 16 januari 1880, då egarne och innehafvarne af hemmanen bestridt att till kyrkoherden erlægga ifrågavarande landskyld, funnit denna framställning innefatta ett ämne, som icke utgjorde föremål för Kongl. Maj:ts omedelbara pröfning och hänvisat sökanden att hos Kongl. Maj:ts befallningshafvande i länet efter befo-genhet väcka talan mot vederbörande för landskyldens utbekommande. Då presterskapet i Bohuslän emellertid vid länets förening med Sverige genom fredsfördragen tillförsäkrats en orubbad besittning af sina rättigheter, hvilken försäkran vunnit ytterligare bekräftelse genom Malmö recess och flera kommissioners beslut samt kongl. bref och förordningar, borde presterskapet vara berättigadt att för all framtid åtnjuta den inkomst landskylden för dem innebure, äfven om i vederbörande löneregleringsresolutioner icke förekomme någon bestämmelse, som tillförsäkrade dem en sådan rättighet; och borde kyrkorna med lika rätt innehafva den landskyld, som blifvit dem anslagen.

Den till kyrkoherdar och kyrkor utgående landskyld debiterades och redovisades, kyrkolandskylden af vederbörande kyrkovårdar för kyrkans räkning och prestelandskylden för vederbörande kyrkoherdars räkning af uppördsmännen för redovisning af presterskapets inkomster eller andra, hvarför statens embets- och tjänstemän med dess debitering i regel icke hade något att skaffa.

Det hade ofvan omnämnts, hurusom landskyld från två hemman ifrågasatts skola tillkomma Kongl. och Hvitfeldtska stipendii-inrättningen. Med afseende härå vore förhållandet följande:

De ifrågavarande två hemmanen vore skattehemmanen n:o 1⁵/₆ mantal Vrångbäck i Bro socken och n:o 1 ett mantal Hästhagen i Berffendals socken af Sunnervikens fögderi; hemmanen hade i 1881 års jordebok upptagits med anteckning att de tillhörde nämnda stipendii-inrättning. Sedan anmärkning deremot framstälts, hade kammarkollegium den 30 november 1883 förordnat, att dessa anteckningar skulle utgå, samt i stället antecknas vid det förra hemmanet, att nämnda inrättning deraf egde en tunna malt och vid det senare sexton kappar malt, i enlighet med hvad äldre jordeboksanteckningar utvisade. Af de hos kollegium förvarade handlingar framginge emellertid ej, huruvida Kongl. och Hvitfeldtska stipendii-inrättningen af nämnda hemman upp-bure berörda landskyldsbelopp; dock afsåges antagligen i hvarje fall med ifrågavarande anteckningar närmast att angifva, det stipendii-inrättningen i hemmanen egde en mot landskylden svarande jord.

Det vore redan i det föregående nämndt, hurusom alltsedan re-

formationen eganderätten till den kyrkolandskylden motsvarande jord kommit att betraktas såsom tillhörande kronan. Efter Bohusläns för-
 ening med Sverige hade af kronan beträffande flertalet af de till pre-
 sterskapet landskyldspligtiga egendomarna, der de ej disponerades så-
 som boställen för kyrkoherdar och komministrar eller såsom prestenke-
 säten, gjorts gällande en liknande rätt. En gensaga häremot hade
 inlagts genom kongl. brefvet den 12 april 1819, hvori förordnats, att
 när det befunnas, att ett hemman verkligen vore annex- eller mensal-
 hemman, hvartill åboens besittningsrätt tillkommit genom kyrkoherdens
 städs mål, skatteköp å ett dylikt hemman ej borde beviljas. Detta stad-
 gande hade dock ej fått någon större betydelse, då flertalet hemman
 och lägenheter, i hvilka presterskapet egt större delen eller bästemans
 rättighet, redan blifvit för kronans räkning försålda till skatte; och hade
 kronan äfven efter denna tid betraktats såsom egare till den preste-
 landskylden motsvarande jord, der presterskapet endast egt mindre del
 af en egendoms landskyld.

Sedan presterskapets tagor indragits till statsverket, vore förhål-
 landet numera sådant, att kyrkor och presterskap endast egde att af
 de landskyldspligtiga egendomarna uppbära den till beloppet en gång
 för alla bestämda landskylden, hvaremot, med undantag af de såsom
 kyrkoherde- och komministerboställen samt prestenkesäten disponerade
 egendomarna äfvensom de få återstående mensalhemmanen, eganderät-
 ten till den berörda landskyld möjligen motsvarande jord, derest den-
 samma ej genom skatteförsäljning eller på annat sätt öfverflyttats på
 enskilde, kommit att anses tillhöra kronan.

De landskyldspligtiga egendomarna upptoges i senaste jordebok
dels under krono- samt *dels* och i allmänhet under skatte- eller frälse-
 titel.

De under kronotitel hänfördes antingen bland kronoegendomar
 under *enskild* disposition, i hvilket fall desamma i allmänhet återfunnes
 på förteckningarna öfver de till skatte försäljningsbara hemman och
 lägenheter, eller bland kronoegendomar under *allmän* disposition (kyrko-
 herde-, komministers- och klockareboställen, prestenkesäten, mensal-
 hemman, kyrkoegendomar, civila boställen samt egendomar, utarrende-
 rade för statsverkets räkning). Vid de egendomar, som införts i jorde-
 boken under skatte- eller frälsetitel, hade den jord, som motsvarade kyrko-
 och prestelandskylden, vanligen genom skatteköp eller på annat sätt öfver-
 förts till enskilde under tyst eller uttryckligt förbehåll om skyldighet för
 egaren att till kyrka och prest fortfarande utgöra landskyld och tagor.
 Dock betecknade den omständigheten, att ett hemman, hvaraf landskyld

utginge till kyrka eller presterskap, upptoges i jordeboken under skatte- eller frälsetitel, icke alltid att eganderätten till den mot landskylden svarande jord öfvergått till enskilde.

Det vore redan i det föregående omnämndt, hurusom kammarkollegium den 21 februari 1694 meddelat en föreskrift, med stöd hvaraf kyrkornas landskyld samt presterskapets landskyld och tagor, i likhet med kronans upptagits i jordeboken bland kronans räntor med anteckning om deras disposition. Vid samma tillfälle hade kammarkollegium förordnat, att de skattehemman, hvaruti kronan egde mer än hälften eller bästemansrättighet, skulle införas i jordeboken under kronotitel, dock skatteegaren dennes del förbehållen, man att, der kronan egde mindre än hälften i ett hemman, detsamma ej borde klyfvas utan förblifva under sin vanliga skattetitel med tillbörlig annotation samt kronans rätt såsom förut observeras i specialräkningen. I enlighet med denna föreskrift hade sådana hemman, af hvilkas landskyld kronan, kyrkan eller presterskapet egde endast en mindre del, uti jordeböckerna i deras helhet upptagits under skatte- eller frälsetitel. Detta hade ju varit en oegentlighet, och vid granskningen af de inkomna ränteför- förvandlingsuträkningarna för länet hade därför anmärkningar framstälts, att vid många egendomar, införda under skattetitel, kronan sålunda egde viss andel, som rätteligen borde upptagas såsom krono. Dessa anmärkningar hade af kollegium öfverlemnats till kammaradvokatfiskal- embetet för att i afseende å naturen af ifrågavarande egendomar efter befogenhet talan i vederbörlig ordning anhängiggöra och utföra.

Med anledning deraf hade advokatfiskalsembetet i åtskilliga fall, der jordeboksanteckningarna tydligen angifvit, att kronan, kyrkan eller presterskapet egde viss andel i ett hemman (uttryckt i landskyld eller öresbol) samt landskyldens belopp eller öresbolens antal för hela hemmanet varit känt, anhängiggjort rättegångar, i syfte att visst mantal af hemmanet borde öfverföras från skatte till krono samt disponeras i öfverensstämmelse med de om kronohemman gällande författningar; och hade domstolarne i allmänhet bifallit de af advokatfiskalsembetet sålunda framställda yrkandena. De kronan sålunda tilldömda hemmansdelarna hade, äfven i de fall då landskylden uppbures af kyrkor eller presterskap, blifvit i jordeboken öfverförda till kronoegendomar under enskild disposition samt vanligen upptagits på förteckningarna öfver de till skatte försäljningsbara egendomar inom länet. Men åtskilliga under skatte- eller frälsetitel i jordeboken upptagna hemman återstode, af hvilka kyrkor eller presterskap egde uppbära landskyld, utan att eganderätten till den mot berörda landskyld svarande jord öfvergått till hem-

manens innehafvare, på sätt anteckningarna i jordeboken vid flera hemman jemväl utvisade. Visserligen kunde det för de enskilde vara af vigt att få undanröjd ovissheten om någon kronojord funnes inom ett landskyldspligtigt hemman. Från kronans sida syntes deremot icke någon anledning föreligga att göra anspråk på denna eganderätt, då kronan derigenom endast skulle erhålla den obetydliga skatteköpeskillingen, som knappast motsvarade de med en rättegång förbundna besvär och kostnader. Och ansåge kammarkollegium åtgärder för afskaffande af kyrko- och prestelandskylden i hvarje fall kunna vidtagas utan samband med frågan om eganderätten till den mot denna landskyld möjligen svarande, kronan tillhöriga jord.

Departementschefen hade vidare, innan han öfvergått till en redogörelse för de af vederbörande infordrade nu afgifna yttranden erinrat, hurusom den till kyrkor och presterskap i Göteborgs och Bohus län utgående landskyld med landgillet i Skåne, Halland och Blekinge företedde åtskilliga beröringspunkter. Bland de kyrkorna i sistnämnda landskap sedan äldre tider tillhörande jordlägenheter funnes åtskilliga, hvaröfver de icke egde fri dispositionsrätt, utan hvilka på grund af 13 p. i kongl. förordningen den 16 oktober 1723 angående skånska presterskapets uppbörd samt 53 § i resolutionen på allmogens besvär den 28 juni 1731 borde under prestgård eller annat vanligt hemman ständigt brukas mot erläggande af landgille och städja. Jemlikt brevet den 8 februari 1867 och kammarkollegii derpå grundade kungörelse den 1 mars samma år tillkomme det numera visserligen vederbörande församlingar att sjelfva bestämna beloppet af den afgäld, som för dylika jordområden borde till kyrkan erläggas, med rättighet för jordens innehafvare, derest denne med församlingens beslut icke åtnöjdes, att hänskjuta frågan till afgörande af Kongl. Maj:t:s befallningshafvande och biskopsembetet. Många af dessa jordar vore emellertid hvarken till läge i öfrigt eller areal och beskaffenhet närmare kända.

I afseende å sistnämnda lägenheter hade Kongl. Maj:t den 22 oktober 1886 utfärdat kungörelse, hvarigenom, bland annat, bestämts, att, derest aftal träffades mellan församlingen och egaren af det hemman, inom hvars område dylik lägenhet funnes, om lägenhetens försäljning, sådant aftal skulle jemte öfriga ärendet rörande handlingar af kyrkostämmans ordförande insändas till Kongl. Maj:t:s befallningshaf-

vande, som hade att gemensamt med domkapitlet ärendet till behandling företaga; att köpeskillingen för sådan jord icke måtte understiga ett belopp, som i årlig ränta efter tre för hundrade afkastade en summa lika med den årliga afgälden, samt att, om afgälden utginge med en eller flera persedlar in natura eller efter markegångspris, penningvärdet skulle beräknas efter senast fastställda tioåriga medelmarkegångspris för länet; att om Kongl. Maj:ts befallningshafvande och domkapitlet funne försäljningen vara med denna kungörelse öfverensstämmande och i öfrigt till kyrkans nytta, genom deras försorg handlingarna skulle insändas till kammarkollegium, som det tillkomme att afgöra, huruvida försäljningen finge ega rum eller icke; äfvensom att sedan kammarkollegium till försäljningen lemnat bifall, samt köpeskillingen blifvit till kyrkans kassa inbetald, församlingen egde att låta behörigt köpebref för köparen utfärda.

Af nu afgifna yttranden framginge hufvudsakligen följande:

Egarne eller innehafvarne af landskyldspligtiga hemman och lägenheter, hade hemställt, att den till kyrkor och presterskap anslagna landskylden måtte upphöra att utgå, och hade i samband dermed föreslagit, en del att de, som af landskylden haft sin lön, borde erhålla godtgörelse genom medel, uttaxerade på ett med rättvisa och billighet mera öfverensstämmande sätt än nu vore fallet, andra åter att för prestelandskylden ersättning, beräknad efter medelmarkegångspris, borde utgå af allmänna medel, dock endast intill dess ny reglering af presterskaps löner egt rum.

Af *kyrkoherdarne* hade två ansett, att landskylden fortfarande borde utgöras af de landskyldspligtiga egendomarne till kyrkor och presterskap, *en* icke haft något att erinra mot, att den honom tillkommande landskyld upphörde att utgå på sätt hittills egt rum, för så vidt full ersättning för densamma, beräknad enligt gällande tioårigt medelmarkegångspris, utan olägenhet kunde beredas, samt *en* medgifvit landskyldens afskaffande under förutsättning, att statsverket öfvertog densammes utbetalande.

Af *församlingarna* hade tre församlingar ej velat medgifva, att kyrkorna skulle förlora landskylden, ej heller att denna utskyld skulle erläggas af andra skattskyldige än innehafvarne af de egendomar, vid hvilka densamma såsom en särskild grundskatt sedan äldre tid varit

fästad; *två* icke haft något att invända mot den förändring, hvartill den af Riksdagen gjorda framställning kunde föranleda; *tre* församlingar äfvensom *en* församlings kyrkoråd medgifvit landskyldens afskaffande under förutsättning, att vederlag för densamma lemnades kyrkorna af statsmedel; *två* ej heller haft något att erinra vid, att kyrkolandskylden upphörde att utgå, för så vidt saken utan andras betungande kunde på ett med rättvisa och billighet öfverensstämmande sätt ordnas så, att kyrkorna för landskylden finge full eller vederbörlig ersättning.

Af komministrarne hade *två*, med framhållande, bland annat, att i flere pastorat kyrkoherdarne ej utkräft den komministerboställen enligt jordeboken påförda landskyld till kyrkoherdarne, samt att berörda landskyld, der densamma utginge, löstes än efter markegångspris än efter det låga kronovärdet, anhållit, att uttrycklig bestämmelse måtte meddelas om upphörande af ifrågavarande landskyld eller, derest densamma fortfarande skulle erläggas, att den måtte få lösas efter sistnämnda värde.

Af de yttranden, som afgifvits af *uppbördsförvaltningarna* framginge: att uppbördsförvaltningen i Göteborgs fögderi föreslagit, det egare af hemman eller lägenhet, hvaraf landskyld till kyrka enligt jordeboken utginge, borde få friköpa sig från skyldigheten att utgöra densamma mot inbetalning till vederbörande kyrkokassa af ett belopp, motsvarande det efter en räntefot af fem för hundra uträknade kapitalvärdet å den utgående landskyldskatten; att uppbördsförvaltningen i Inlands fögderi hemställt, det skyldigheten att utgöra årlig landskyld till kyrka och presterskap måtte aflösas medelst kapitalisering, dervid möjligen 30 procent af det genom kapitaliseringen bestämda penningbelopp borde gäldas af statsmedel; att uppbördsförvaltningen i Sunnervikens fögderi ansett billigt, att den till kyrkor och presterskap utgående landskylden, som i verkligheten vore en jordskatt, mot vederlag till indelningshafvaren indroges till statsverket samt derefter underkastades samma behandling som annan grundskatt; att uppbördsförvaltningen i Norrvikens fögderi, under framhållande bland annat att de hemman, som under den katolska tiden haft att erlægga landskyld till kloster eller biskopar, liksom de hemman, hvilka före länets förening med Sverige utgjort landskyld till kyrkor och presterskap i socknar inom det egentliga Norge, kommit i en jemförelsevis gynsam ställning, då deras landskyld indragits till kronan och de sålunda ej endast erhållit förmånen att få lösa densamma efter det låga kronovärdet i stället för efter markegång utan äfven kommit i åtnjutande af afskrifning, hemställt, att, då den inom länet under benämning kyrko- och prestelandskyld utgående skatt, hvarom efter fögderiförvaltningens åsigt

Riksdagens skrifvelse uteslutande handlade, vore en qvarlefva af föråldrade skatteformer, och väsentliga hinder ej syntes möta för dess eftergifvande, särskildt om återstående 70 procent af de till kronan indragna tagor och landskyld afskrefves, förslag måtte framläggas för Riksdagen derom, att berörda landskyld skulle upphöra att utgå, samt presterskapet för mistning deraf hållas skadelöst utaf statsverket, dock endast så länge nu gällande lönerogleringsresolutioner egde kraft.

Domkapitlet i Göteborg hade tillstyrkt, det landskylden för beredande af möjlighet till åstadkommande af större likformighet i beskattningen, af landskyldsgifvarne finge inbetalas till statsverket, med skyldighet för detta att tillhandahålla vederbörande kyrkor och löntagare dem tillkommande landskyld; men af domkapitlets nio ledamöter hade fyra varit från denna hemställan skiljaktiga och ansett, att med landskylden borde förfaras såsom hittills.

Kongl. Maj:ts befallningshafvande i Göteborgs och Bohus län hade i skrifvelse den 16 juni 1892 anført, att den till kyrkor och presterskap utgående landskyld icke vore att betrakta såsom en jordskatt i samma mening som kronans grundskatt och således icke heller rätteligen kunde underkastas samma behandling, som den senare undergått; att Kongl. Maj:ts befallningshafvande likväl ansåge sig kunna instämma i Riksdagens i den föreliggande skrifvelsen uttryckta mening, att merberörda landskyld vore en qvarlefva från föråldrade skatteformer, samt att det vore synnerligen önskvärdt, om densamma kunde upphöra att utgå, i synnerhet som landskylden högst olika tyngde länets skilda delar och mycket ojemnt drabbade de hemman och lägenheter, som dermed vore betungade; att presterskapet ej kunde mot sin vilja beröfvas dem tillkommande landskyld, med mindre än att full ersättning för densamma lemnades; att den kyrkorna tillkommande landskyld icke heller kunde upphöra att utgå, såvida icke skälig ersättning därför bereddes kyrkorna; att det icke skulle medföra någon lättnad för landskyldsgifvarne och icke heller afhjelpa den ojemnhet i beskattningen, som landskylden orsakade deras hemman och lägenheter, om densamma upphörde genom aflösning, alldenstund för det kapital, som vid aflösningen betalades för landskylden, antingen ränteförlust skulle drabba landskyldsgifvaren, om han af egna medel utgafve detsamma, eller ock, i motsatt fall, en direkt årlig ränteutgift för honom uppstå för lån af samma kapital, hvarjemte naturligen värdet å landskyldspliktig jord efter aflösningen komme att stiga med det belopp, hvartill aflösningenspriset uppgått, hvadan följden af aflösningen blefve, att i stället för landskyld en ständig ränta komme att vidlåda den nu landskyldspligtiga jorden; att ehuru hvarken rättvisa eller

billighet syntes kräfva, att för landskyldens aflyftande andra personer eller föremål än den landskyldspåligta jorden och dennas egare betungades med skatter för att bereda vederbörande kyrkor och presterskap ersättning för landskylden, denna utväg dock för enkelhetens skull och i betraktande af det ringa värde, hvartill landskylden uppginge, lämpligen kunde och borde för ändamålet anlitas, så mycket mera som, då Riksdagen genom sin framställning i ämnet tydligt ådagalagt sitt intresse för afskaffande af landskylden i fråga på lämpliga vilkor, ett förslag om skattens aflyftande genom anvisande af motsvarande statsanslag i penningar för beredande af godtgörelse därför borde kunna räkna på framgång inom Riksdagen; att då samtliga landskyldspersedlar, med undantag af de i prestelandskylden ingående persedlarna malt och smör, sedan långa tider tillbaka löstes efter fixa, bestämda pris, det värde, hvartill landskylden med nyss nämnda undantag syntes böra bestämmas, vore lätt funnet; att hvad de presterskapet tillkommande persedlarna malt och smör deremot anginge, innehafvare af presterliga beställningar, med hvilka inkomst af dylika persedlar vore förenad, visserligen icke kunde skiljas från sin rätt att få densamma levererade in natura, så vida de icke ville afstå derifrån mot viss ersättning, men att kommande innehafvare kunde förpligtas att för dessa persedlar taga lösen efter skäligt värde, hvilket lämpligen syntes kunna bestämmas till mediet af de tio senast förflutna årens markegångspris; att derjemte åtgärder borde vidtagas för aflyftande af den landskyld, som tillkomme Kongl. och Hvitfeldtska stipendii-inrättningen; att då de s. k. tagorna eller städslorna vore hänförliga till kronans räntor, ehuru de med landskyld, som till kronan indragits, och med den till kyrkor och prester utgående landskylden stått i visst sammanhang, det syntes Kongl. Maj:ts befallningshafvande icke kunna ifrågasättas, att dessa tagor eller städslor också borde för framtiden upphöra, derest detta blefve händelsen med landskylden; samt att Kongl. Maj:ts befallningshafvande på de skäl och grunder, som sålunda anförts, tillstyrkt, att Kongl. Maj:t täcktes i proposition framlägga förslag till Riksdagen om upphörande af den inom Göteborgs och Bohus län af vissa hemman och lägenheter till kyrkor och presterskap utgående landskylden mot ersättning därför till vederbörande med belopp, som för de i prestelandskylden ingående persedlarna malt och smör skulle utgå efter mediet af de tio senaste förflutna årens pris enligt Litt. A i länets markegångstaxa och för öfriga persedlar efter det bestämda pris, hvarefter dessa persedlar nu löstes, dock med vilkor, hvad beträffade de båda nämnda i prestelandskylden ingående persedlarna, att nuvarande innehafvare af presterliga beställnin-

gar, med hvilka inkomst af sådana persedlar vore förenad, afstode från desammas leverering in natura mot erhållande af nyssnämnda ersättning derför, samt om anvisning i riksstaten af nödigt anslag för beredande af medel till den ersättning, som för landskylden sålunda skulle vederbörande tillkomma, men att tillika åtgärder skulle vidtagas, hvarigenom i sammanhang med upphörande af nämnda landskyld jemväl den af samma ursprung och natur varande landskyld i länet, som till kronan indragits, äfvensom den Kongl. och Hvitfeldska stipendii-inrättningen tillkommande måtte blifva aflyftad.

För egen del hade *kammarkollegium* anfört:

att, då den inom Göteborgs och Bohus län till kronan omedelbart utgående landskylden, äfven der densamma indragits från kloster, biskopar, kyrkor eller presterskap, ingått i de landskyldspligtiga egendomar-
nas grundskatt och underkastats de i kongl. kungörelsen den 5 juni 1885 och lagen den 2 december 1892 angående afskrifning af grundskatten meddelade bestämmelser, frågan i denna del ej påkallade någon vidare Kongl. Maj:ts åtgärd;

att enligt 1881 års jordebok inom nämnda län landskyld i öfrigt utginge dels till kyrkor och presterskap, dels ock af skattehemmanen n:o 1 ett mantal Hästhagen och n:o 1 $\frac{1}{2}$ mantal Vrångebäck till Kongl. och Hvitfeldtska stipendii-inrättningen;

att, för så vidt sagda inrättning vore berättigad att af dessa två hemman uppbära landskyld samt särskilda åtgärder från Kongl. Maj:ts sida kunde påkallas för dess aflyftande, frågan derom i hvarje fall vore beroende på särskild framställning af vederbörande;

att, då den till kyrkor och presterskap utgående landskyld, hvilken hufvudsakligen afsetts i Riksdagens skrifvelse, icke utgjorde någon af kronan på kyrkor och presterskap öfverlåten rättighet, hvarken rättvisa eller billighet syntes kräfvä, att densamma, på sätt föreslaget blifvit, skulle indragas till statsverket mot ersättning af statsmedel, ej heller att staten eljest för dess afskaffande skulle ikläda sig ekonomiska uppoffringar, till stöd för hvilken uppfattning af kammarkollegium åberopats ett Kongl. Maj:ts beslut den 18 mars 1887, innefattande godkännande i ett särskildt mål af en sådan uppfattning, i hvad prestlandskylden anginge;

att vid sådant förhållande och då vederbörande kyrkor och presterskap måste anses berättigade att allt fortfarande åtnjuta den inkomst landskylden för dem innebure, annan utväg ej syntes kollegium vara att anlita för att åtminstone i någon mån nå det utaf Riksdagen ut-

talade och i flera afseenden beaktansvärda önskningsmål, än att möjlighet beredd vederbörande landskyldsgifvare att, på det sätt och under de vilkor Kongl. Maj:t, der så erfordrades med Riksdagen och kyrkomötet, kunde finna skäligt bestämma, friköpa sig från skyldigheten att utgöra landskylden mot erläggande af ett belopp, som motsvarade denna kapitaliserad; och hade kollegium i detta afseende föreslagit:

att, der landskyld till kyrka eller presterskap enligt jordeboken utginge af hemman eller lägenhet inom Göteborgs och Bohus län, egaren eller innehafvaren finge friköpa sig från skyldigheten att utgöra denna landskyld mot erläggande af ett penningebelopp, som i årlig ränta efter den procent Eders Kongl. Maj:t kunde finna skäligt bestämma och som lämpligen syntes kollegium böra sättas till fyra procent, afkastade en summa lika med landskylden, hvarvid, der densamma utginge in natura eller efter markegångspris, till grund för löseskillingen syntes böra läggas mediet af de tio senast förflutna årens markegångspris enligt Litt. A i länets markegångstaxa;

att beträffande prestelandskylden vederbörande ej finge begagna sig af denna rättighet under nuvarande landskyldstagens tjänstetid, för så vidt dessa ej dertill lemnade sitt samtycke;

att löseskillingen för kyrkolandskylden skulle inbetalas till kyrkans kassa samt för presterskapets landskyld till pastorsembetet för att förvaltas efter samma grund, som för kyrkokassas medel vore vedertagen, med rätt för vederbörande indelningshafvare att uppbära derå belöpande ränta;

att, sedan inlösen skett, anmälan derom skulle göras hos Kongl. Maj:ts befallningshafvande för vederbörig anteckning i jordeboken;

att beträffande åtskilliga till presterskapet landskyldspåliggande egendomar, vid hvilka någon dylik inlösen ej borde komma i fråga, särskilda föreskrifter syntes böra meddelas;

att således, der presterskapet enligt jordeboken egde uppbära landskyld af de dem till boställen anslagna egendomar med derunder brukade jordar, denna landskyld, som i verkligheten icke utgjordes, utan ersättning eller annan åtgärd syntes kunna ur jordeboken uteslutas;

att beträffande presterskapets landskyld af de dem på lön anslagna mensalhemman annan åtgärd ej syntes erforderlig än att Kongl. Maj:ts befallningshafvande och domkapitlet erhöle föreskrift tillse, att vid blifvande ny utarrendering, der så ej redan skett, berörda landskyld skulle upphöra att utgå, i hvilket fall motsvarande förhöjning i arrendet till indelningshafvaren kunde vara att emotse; samt

att liknande föreskrift syntes kunna meddelas i afseende å den

presternaskapet anslagna landskyld af prestenkesäten inom länet, då denna rätteligen måste anses tillkomma samma person, som egde uppbära arrendet af ifrågavarande egendomar.

I allo gillande hvad af kammarkollegium sålunda uttalats och med åberopande af hvad i ärendet, enligt hvad ofvan meddelats, blifvit anfördt hade departementschefen hemställt, att Kongl. Maj:t måtte, under förutsättning af kyrkomötets bifall i hvad prestelandskylden anginge, för Riksdagen framlägga det förslag, förevarande proposition innefattar.

Mot föreliggande utredning och förslag, som närmast föranledts af Riksdagens i skrifvelse den 6 maj 1891 derom gjorda anhållan, har utskottet icke haft något att erinra, hvadan utskottet hemställer,

att Kongl. Maj:ts förevarande framställning må vinna Riksdagens bifall.

Stockholm den 3 maj 1898.

På statsutskottets vägnar:

CHR. LUNDEBERG.
